

DE LEERSITUATIE

Weergave van de hoofdzaken uit een inleiding in het kader van de cursus: Vorm geven aan opleidings- en leersituaties. Het thema wordt behandeld onder het gezichtspunt van voorwaarden voor het ontstaan van een leersituatie.

Daartoe komen achtereenvolgens aan de orde:

- introductie tot het thema;
- een basisopvatting over leren;
- basisritmen van leren;
- basisactiviteiten van leren;
- basiselementen voor leren.

Introductie tot het thema

In opleidings- en leersituaties komt men nogal eens de uitspraak tegen: Ja, maar in de praktijk..... De ondertoon lijkt dan te zijn, dat het werkelijke leven anders is, alsof de wereld van het leren naast die van het werkelijke leven staat. Behalve het historische gezichtspunt, dat aanleiding kan zijn voor deze opvatting (waarin wordt ingegaan op de syllabus "Leren vroeger en nu"), zijn er wel meer redenen aan te wijzen:

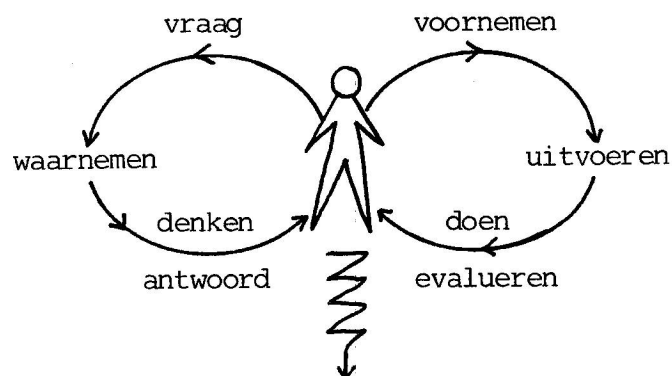
- vaak sluit het geleerde in een schoolse context niet aan bij de context waarin "in de praktijk" gewerkt moet worden;
- er is geleerd op grond van onjuiste interpretatie van de werkelijke tekorten in een werksituatie, waardoor terugkeerproblematiek ontstaat;
- er worden geen condities geschapen bij terugkeer van een cursussituatie waardoor leerresultaten niet geëffectueerd kunnen worden of tot rijping kunnen komen, waardoor geen effecten van leren zichtbaar worden.

Basisopvatting over leren

Een fundamentele voorwaarde voor het ontstaan van een leersituatie is, dat er sprake is van een leersituatie als er allereerst willens en wetens vanuit de mens een actieve instelling tot de wereld gecreëerd wordt met de bedoeling om te leren. Aan wat er al is wordt "van binnenuit" de leerdimensie toegevoegd. Kijkend "naar wat er al is" kunnen drie fundamentele verhoudingen van de mens tot de wereld worden onderscheiden:

1. Een kennende verhouding, erop gericht om de wereld te begrijpen. Ongeacht de mate van bewustheid en intensiteit is die verhouding er. Hij is nader uitgewerkt in de "niveaus van weten".
Hij begint met een vraag en eindigt met een vorm van weten. Het is een verinnerlijken in de mens van de buitenwereld, echter zo, dat het geen directe actief geschapen consequenties teweegbrengt in de buitenwereld.
2. Een handelende verhouding, die consequenties schept in de buitenwereld. Het is een veruiterlijken van de binnenwereld van de mens, ongeacht de mate van bewustheid en intensiteit. Hij begint met een voornemen en besluit om iets te doen. Hij is nader uitgewerkt in de "niveaus van kunnen".
3. De derde soort verhouding is die van het zijn. Zowel bij het kennen als bij het handelen gebeurt er iets in de mens zelf, hij verandert erdoor, hoe gering dan ook. Zijn zijnswijze is anders geworden in het gebied van het denken, voelen of willen, of alle drie tegelijk. Dit alles, ongeacht de mate van bewustheid of intensiteit. De uitdrukking door schade en schande leren kan erop duiden, dat er niet volgens bewust ingerichte leerprocessen is geleerd, maar dat het leven zelf een lesje heeft geleerd.

Samengevat in een beeld: Leren in het leven.

zich ermee
verbinden
in denken
in afwegen
en oordelen
in doen

BEGRIJPEN
van de wereld

ZELFKENNIS
aan de wereld

SCHEPPEN
in de wereld

Een actief leerproces bestaat eruit, dat wat onbewust al gebeurt, bewust gehanteerd wordt. In beide gevallen worden vermogens ontwikkeld. Nu zijn er in de mens vermogens die

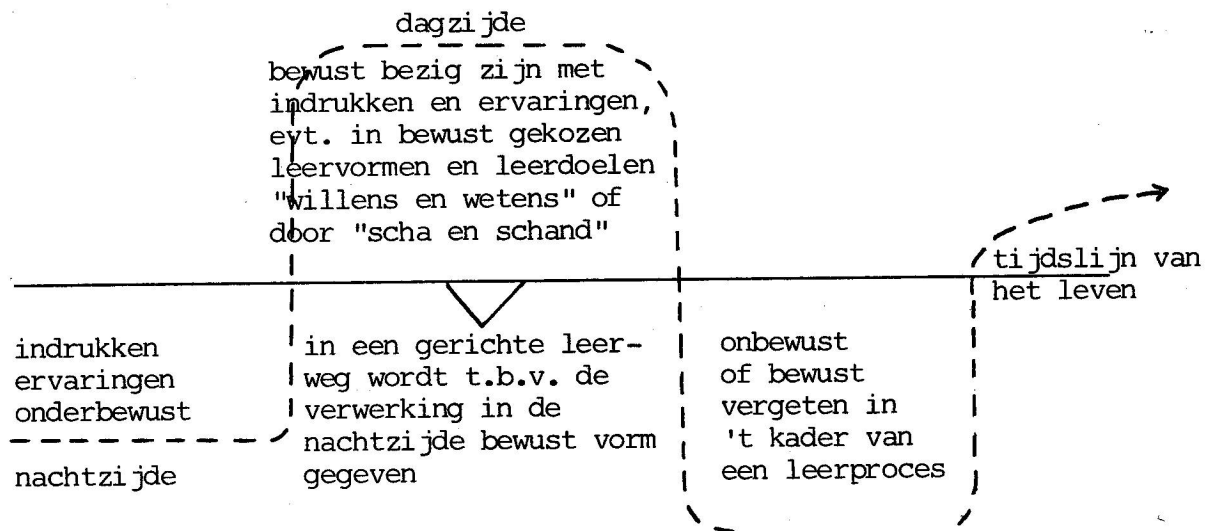
als het ware vlak onder de oppervlakte liggen en waarbij het leerproces dus snel kan verlopen. Dat begint al bij het heel jonge kind, waarbij spelenderwijs wordt geleerd. Gaat het om vermogens die dieper weg liggen, dan is inspanning vereist. Dan wordt eerder een behoefte gevoeld aan een gestructureerd leerproces, of wel men komt tot leerervaringen via de "harde weg van schade en schande".

In het geval van dieperweg liggende vermogens, waarbij dus inspanning is vereist, komt de kwestie van het zingeven, motivatie, discipline tot leren uitdrukkelijk aan de orde.

Basisritme van leren in het leven

In alle drie de verhoudingen tot de wereld doet de mens, ongeacht de mate van bewustheid en intensiteit, indrukken en ervaringen op. Ze zijn in hem. Het bedoelde basisritme kan aanschouwelijk worden gemaakt, door er een nachtzijde en een dagzijde aan toe te kennen. Ze wisselen elkaar af.

In beeld gebracht:

Basisactiviteiten van leren

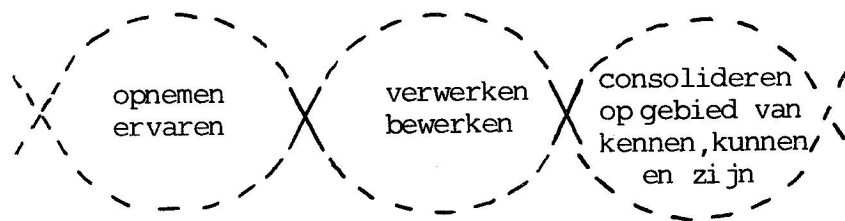
Ongeacht de mate van bewustheid en intensiteit kan, afgeleid van het voorgaande, een opeenvolging van basisactiviteiten worden aangenomen, nl.:

1. Opnemen van waarnemingen, indrukken en/of ervaringen opdoen.
2. Verwerken van hetgeen is opgenomen en/of bewerken van opgedane ervaring.
3. Consolideren of verdichten van hetgeen is verwerkt of bewerkt. Dit consolideren uit zich op een of ander niveau van kennen, kunnen of zijn.

In het leven wordt op deze manier geleerd, vindt ontwikkeling plaats. Bewust hiervan afgeleid zijn de instructieweg en de ontdekkingsweg.

De leervormen/didactische werkvormen zijn bewust gekozen instrumenten om de basisactiviteiten doelgericht vorm te geven. Zij zijn geldig, zowel voor de instructieweg als voor de ontdekkingsweg. Het zijn instrumenten "om de lerende mens daar aan te spreken waar hij wakker moet worden". Oefenen is op herhaling gericht om tot een bepaalde vorm van inslijpen te komen.

De basisactiviteiten van leren in beeld gebracht:

In gestructureerde leerprocessen worden de overgangen op de kruispunten bewust gehanteerd en in de leerwegen bewust gefaseerd.

Basiselementen van leren

Voor het ontstaan van een leersituatie zijn er, behalve de instelling, drie basiselementen nodig;

1. De lerende mens, ofwel de mens in de rol van lerende.
2. Een zingeving, uitgedrukt in het leerdoel.
3. Een leergebied, uitgedrukt in de leerstof.

N.B.: De beschouwing van deze elementen wordt gegeven in praktische termen op grond van de voorafgaande paragrafen.

De lerende mens

Hij heeft zijn eigen achterland in de vorm van voorstellingen, gedachten, ervaringen, gevoelens en motieven vanuit zijn eigen leef- en werksituaties. Daarom is het uit het oogpunt van leereffectiviteit gewenst om die leervormen te kiezen, die op dat potentieel aansluiten en het mobiliseren. Het is zijn rijkdom waarop voortgebouwd kan worden. Met andere woorden, wat er al is aan weten, kunnen, aan ervaringen en voorstellingen, dát oproepen uit de herinnering en actueel maken in de context van "déze leersituatie". Daarmee wordt het reeds aanwezige aangevuld, in een ander licht gezet, opnieuw genuanceerd, verdiept en in andere verbanden gezet.

Daarna kan het weer "vergeten" worden om verder te kunnen rijpen.

Ook waar het gaat om het leren van totaal nieuwe dingen, gaat het erom te zoeken naar aanknopingspunten bij de voorstellingen en ervaringen van de lerende mens opgedaan in zijn levenscontext. Voorwaarde is dan wel, dat men het essentiële weet waaromtrent geleerd moet worden, om dat in de levenscontext van de lerende "tot leven te brengen", waarna het in de context van het nieuwe geplaatst kan worden. Dat vraagt fantasie.

De leerdoelen

In leerdoelen behoort de zingeving tot het leren te zijn vervat. Het doel heeft een voorstellingskant en een wilscomponent (motivatie). De wilscomponent wordt gemobiliseerd indien het doel in verband staat met een tekort in de situatie waarvoor wordt geleerd. Het tekort heeft als het ware een eisend karakter. Ook hier geldt, dat de lerende een voorstelling moet hebben (tenminste) van dat tekort. Het tekort kan echter bekend zijn, voorstelbaar zijn qua beleving en context van de lerende, ofwel het is nog onbekend aan de lerende mens. Een opleidings- en leersituatie dus, die volkomen nieuw is voor de lerende wat betreft context. Het vraagt fantasie om dat voorstelbaar en inleefbaar te krijgen. Ook hier geldt dan, dat die leervormen worden ingezet waardoor de reeds aanwezige voorstellingen en ervaringen worden opgeroepen en gemobiliseerd, zodat de zin van het leren in de lerende actueel wordt.

Het leergebied

Het leergebied is dat aspect van de wereld waarin de lerende mens wordt binnengeleid. Men zou het de theorie kunnen noemen waarin opvattingen, elementen en gezichtspunten m.b.t. een stuk wereld in een bepaald verband worden gebracht t.b.v. kennis of vaardigheden in een bepaalde graad of vorm.

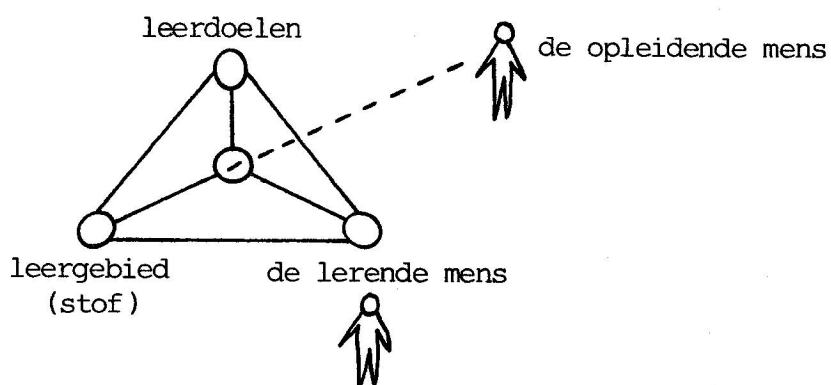
Hier geldt de vraag: Waar wordt de leerstof vandaan gehaald, in welke mate van diepgang, in welke context en hoe verhoudt degene zich tot die stof, hoe is hij ermee verbonden. B.v. puur instrumenteel, of psychologisch of sociologisch ingebed; in een ontwikkelingsperspectief gezien of zonder enig verband in de tijd; vanuit een bepaalde sleutelgedachte of zonder enig innerlijk verband. Als voorbeeld kan worden genoemd: De leervormen in het verband van een 3-deling en die weer vanuit een bepaalde mensvisie.

Dit alles is een keuzevraag, met gevolgen voor het leren van de mens.

In deze paragraaf zijn als basiselementen genoemd de mens in de rol van lerende, naast het doel en de stof.

Zou deze zelfde mens al deze gezichtspunten min of meer bewust overwegen en toepassen bij het vorm geven aan zijn leerproces, dan zou men kunnen spreken van de mens in zijn rol van opleidende mens. In deze zin kan elke mens zich zelf tot

opleider zijn en als zodanig is ook de benaming "opleider" in de context van onderstaande afbeelding bedoeld. Iemand kan functioneren in de rol van opleider en doet keuzen t.b.v. de lerende mens.

Door voortdurend te proberen bewust met en tussen deze elementen bezig te zijn, wordt de lerende mens geholpen voortdurend in de leersituatie te zijn.
Een creatief gebeuren!